

Українська мова і література

Передплатний
індекс 68838

№ 4, 2019

в школах України

Лінгвокультурознавча компетентність
у системі мовної підготовки учнів
старших класів профільної школи

Ігрові прийоми та практичні завдання
до теми «Фразеологія»

«Школа добрих вчинків»
За творами В. О. Сухомлинського

Книжка Миколи Куделі «Кобзар
у моєму житті» – сповідь перед
сучасниками. Його життя як подвиг

ДЕТАЛЬНІШЕ НА PEDPRESA.UA

видавництво
**ПЕДАГОГІЧНА
ПРЕСА**
ДЕРЖАВНЕ ІНФОРМАЦІЙНО-ВИРОБНИЧЕ ПІДПРИЄМСТВО

НАУКА - ШКОЛІ: МОВОЗНАВЧІ СТУДІЇ

Марія ГРЕБ

Лінгвокультуроснавча компетентність у системі мовної підготовки учнів 10–11 класів профільної школи

3

Тетяна ГОРОХОВА

Дидактичний потенціал настільних ігор Scrabble та Alias на заняттях з української мови

6

НАУКА - ШКОЛІ: ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧІ РОЗВІДКИ

Світлана ЖИЛА

Семинарське заняття як форма вивчення літератури в закладах вищої освіти
*Світлій пам'яті
Валентини Борисенко присвячено*

10

Олеся ПОНОМАРЕНКО

«До світла», Україно!
Суголосність живопису Петра Бевзи з поезією шістдесятників

16

КОНСУЛЬТУЄ МОВОЗНАВЕЦЬ

Катерина ГОРОДЕНЬСКА

Українське слово у вимірах сьогодення
Рекомендації з найскладніших уживань та проблемного правопису слів. Продовження

19

НАУКОВО-ПРАКТИЧНІ ПОШУКИ ВЧИТЕЛІВ

**Наталія НЕСТЕРЕНКО,
Анастасія КОСТЕНКО**

Діалектна лексика роману Марії Матіос «Солодка Даруся» як яскравий маркер мови художнього твору

21

Світлана ЩЕРБИНА

Кольороназви у баладах збірки Дмитра Іванова «Село в терновому вінку»

25

НАУКОВО-ПРАКТИЧНІ ПОШУКИ УЧНІВ ТА СТУДЕНТІВ

Катерина ЯРМОЛКА

Англiцизми в сучасній українськомовній художній прозі
На матеріалі творів Ю. Андруховича

31

СУЧАСНА ПОЕЗІЯ

Віра НОСЕНКО

Єдина Україна

32

НАУКОВО-ПРАКТИЧНІ ПОШУКИ УЧНІВ ТА СТУДЕНТІВ

Анастасія КОТУЛА

Порушення норм сучасної української літературної мови в текстах реклами

33

НА ДОПОМОГУ ВЧИТЕЛІВ СЛОВЕСНИКУ

Тетяна КОРОБОНЕНКО

Джерела української фразеології. Стилiстичні засоби фразеології
Ігрові прийоми та практичні завдання до теми «Фразеологія». Українська мова, 10 клас

34

Олена ОСТАПЧЕНКО

Квести в текстах, або лінгвістичні пригоди на кожному уроці

37

Стефанія ЯВОРСЬКА

Тестування як форма перевірки навчальних досягнень учнів. Складне речення
Типи речень за структурою.
Продовження

40

МЕТОДИЧНА МАЙСТЕРНЯ СЛОВЕСНИКА

Катерина ГОНЧАРЕНКО

Фразеологія
Українська мова, 6 клас

42

Олена КУЗНЕЦОВА

Розвиток мовлення. Складання тексту рекламного буклета молодіжного вбрання з використанням прислівників та прислівникових сполук

45

Любов ГУЙЧУК

Микола Гоголь і Україна

47

ЛІТЕРАТУРА РІДНОГО КРАЮ

Людмила САВЧУК

«Школа добрих вчинків»
За творами В. О. Сухомлинського

51

ТВОРЧІ ПОШУКИ

Наталія ГУДОВАНА

Її остання осінь

53

УРОК БЕЗ ДЗВІНКА НА ПЕРЕРВУ...

Сергій ТИХОЛОЗ

Роздуми вчителя

54

ПОЗАКЛАСНА РОБОТА

Ляля БАЙЛО

Книжка Миколи Куделі «Кобзар у моєму житті» – сповідь перед сучасниками
Його життя як подвиг. Година спілкування.
Закінчення

55

ПОЗАКЛАСНЕ ЧИТАННЯ

Тетяна КАЧАК

«16 весна» Василя Теремка. Характери юних

62

*Остапченко Олена Владимівна,
старший викладач кафедри української мови
Київського університету імені Бориса Грінченка*

КВЕСТИ В ТЕКСТАХ, або ЛІНГВІСТИЧНІ ПРИГОДИ НА КОЖНОМУ УРОЦІ

Нині, коли освіта переживає час змін, прагне перейти від школи, що напихає голови знаннями, які, до речі, дуже швидко застарівають, до школи компетентностей, вдумливий учитель шукає такі форми роботи, котрі вчать мислити. Адже компетентна людина – це передусім людина мисляча. Збудити інтерес до цікавих, а подекуди й дивовижних мовних проявів, заохотити учнів, студентів до самостійних пошуків істини й нових знань, осягнення мозаїчної картини української мови через призму проблемності дозволяє лінгвістична гра. Серед активних засобів навчання сьогодні на гребені уваги – урок-квест, тобто таке заняття, на якому учням пропонується у формі пошукової, часто навіть пригодницької гри виконати за певним алгоритмом різноманітні логічні дії, спрямовані на отримання кінцевого результату.

Активізація мислення й мовленнєвої поведінки, розвиток емоційного інтелекту, продуктивна взаємодія учнів один з одним та з викладачем, організованість, ініціатива й відповідальність кожного за командні дії, змагальність та імпровізація, самостійність у прийнятті рішень, розкутість волі, стимулювання живого інтересу до слова, творчий характер заняття – важко перерахувати всі складники, що забезпечують дієвість цієї ігрової форми. Без сумніву, заняття-квест має безліч переваг порівняно з традиційним уроком. Але, як-то кажуть, є одне *але*... Справді продуктивний, методично обґрунтований, майстерно розроблений, дидактично вмотивований урок-квест потребує значних зусиль, великих витрат часу для

підготовки й проведення, а отже, таке заняття не може відбуватися досить часто.

Проте пошук лінгвістичних пригод можна організувати на кожному уроці української мови, під час вивчення будь-якої теми. У видавництві Київського університету імені Бориса Грінченка нещодавно вийшов друком навчальний посібник «УКРАЇНСЬКА МОВА В ГРІ. Проблемні завдання, конкурси, змагання, цікаві факти, тести, квести» (О. Остапченко. – К.: Київ. ун-т імені Бориса Грінченка, 2018. – 224 с.). Мовних «смаколиків» у книжці багато, але є серед них і незвичні, які автор назвав новим словом «твест». Ось назви лише деяких твестів, вміщених у цьому виданні: «Українглиш: чому б і пої? Чи рішуче – ні?» «Квадратний сантиметр інформації», «Обережно: двійники, або з такими друзями і вороги не потрібні», «Сленг – як кохання, або з української на українську», «Майстер-клас для оратора, або Переможець у квадраті», «Як посварилися, а потім помирилися *бджола з пчелой*» тощо. Пропонуємо вашій увазі кілька уривків з навчального посібника:

Що таке твест?

Друзі, чи любите ви квести? Смішне питання, – скажете ви. – Кому ж не подобаються карколомні загадки, дивовижні пригоди? Справді, популярність цих ігор в усьому світі надзвичайна. Саме слово *квест* прийшло до нас з англійської мови разом з відомими комп'ютерними іграми, що вимагають від гравців розв'язання логічних задач, підступних головоломок. Англійське *quest* (*пошук, пошук пригод*) походить від латинського *quaero* – *шукаю, розшукую, розслідую* (до речі, *квесторами* в Давньому Римі називали поважних чиновників, які наглядали за фінансовими справами держави та армії, а в сучасній Італії це вище поліцейське звання).

Ми теж вирішили запропонувати вам своєрідний квест, але лінгвістичний. Свій інтелект, кмітливість, ерудицію читач зможе з успіхом застосувати в захопливій грі. І для цього зовсім не обов'язково вибиратися із замкненої кімнати чи бігати містом у пошуках пригод. Адже кожен із нас має

під рукою те, що дозволяє уявою переноситися в будь-які світи, часи й ситуації, подумки рухатися від загадки до загадки, розгадуючи одну таємницю за іншою. І це диво – текст. А *текст + квест = твест*. Це інтелектуальна гра, суть якої полягає у пошуку відповіді на приховані в тексті (а здебільшого це оповідання або казка) проблемні питання, вирішенні мовних чи мовленнєвих загадок. Розв'язуючи *твест*, слід читати його дуже уважно, звертаючи увагу на підказки, розкидані в тексті або наприкінці оповіді. Доведеться посушити мізки над каверзними питаннями, покликати на допомогу логіку, уяву та інтуїцію, прислухатися до них, але й про довідкові джерела не забути.

Наснаги!

Твестик «Хто є хто?»

Двійко дітлахів сиділи на кладочці й бовтали ногами в теплому мілководді, розлякуючи дрібних пічкурів, плотвичок і йоржів. Лише вчора вони приїзжали до своїх бабусь на канікули й наговоритися не могли після розлуки тривалістю в навчальний рік.

– Валеріє! – голос бабусі перервав їх теревені. – Ходи-но, оладки яблучні ще гарячі! І вареннячко вишневе!

– М-м-м... Смакота! – обоє облизнулися.

– Валерію! – з сусіднього садка пролунав голос другої бабусі. –

Компотик малиновий остигає. Мерщій!

– Ну що, за півгодинки – на цьому ж місці? Я візьму оладок. І варення!

– А я кухоль компоту!

Друзі, це твестик, а не твест, тому питання лише одне: хто з дітей частуватиме оладками, а хто принесе компот? Назвіть їх імена й поясніть свою відповідь.

Твест «У спортзал чи до лікаря?»

Старенька, спираючись на ціпок, постукала в двері медичного кабінету:

– Можна до вас?

– Заходьте, заходьте! – не відриваючи очей від записів, лікар кивнув на кушетку. – Присядьте, будь ласка!

– Ой, синочку! – Бабуся з острахом сахнулася назад до дверей. – У мене ж коліна! Як же я присяду?

Лікар підвів голову й здивовано глянув на відвідувачку.

– Куди ж ви? Сідайте, будь ласка! На що скаржитесь?

Бабуся полегшено зітхнула й сіла на кушетку.

– Не можна ж так лякати літню людину, – ніяково посміхнулася вона. – Я в спортзалі вже стонадцять років не була, а колись же, як була молодша... Не повірите, сто присідань за раз могла зробити. Е-хе-хе... А це у вас що – нова метода діагноз пацієнтам ставити: хто скільки разів присісти зможе?

Лікар знову здивовано зиркнув на відвідувачку...

А тепер завдання:

1. Що збентежило бабуся в словах лікаря?
2. У чому причина непорозуміння між медиком і пацієнткою?
3. Запропонуйте свій варіант словесної формули ввічливості для цієї ситуації.

Твист «Страшна помста... розділових знаків»

Пані Доротея Ангрейв відклала ручку й прискіпливо оглянула рівненькі рядочки слів, вимережані акуратним чітким почерком колишньої відмінниці. У добу електронних послань вона все ще довіряла лише паперовим листам і звичайній поштової скриньці на розі їхньої вулиці.

– Ну от, Семмі, – гукнула вона онукові, – я свою частину роботи виконала. А тепер, як і домовлялися, візьми ось цей аркуш й розстав там розділові знаки і, звичайно, великі літери на початку речень. Повправляйся – це тобі на користь, а то я недавно зустріла твою вчительку, так вона скаржилася, що ви зовсім не дбаєте про пунктуацію. От і потренуйся! А то

скоро забудете, як і ручку тримати зі своїми фейсбуками та всякими ютубами, - додала вона буркотливо. – А потім, будь ласка, побіжи й кинь листа до поштової скриньки, бо я маю терміново піти.

Сем узяв листа й поплентався до своєї кімнати. Там він розгорнув аркуші і став читати:

Мила місис Саллі нарешті вирішила поїхати покататися на лижах моя рожева мрія завітати до вас посидіти з горнятком кави в тій затишній кав'ярні пан Джейкоб все ще підробляє взимку на лижах в Куршавелі мабуть дуже холодно й вітряно у вас у Челсі як одягатися вже зимова погода чи це осінь моя люба пора вже по квитки треба збиратися на літак боюся поїздом чи автобусом приїду 20-го сама знайду дорогу тітоньку привітаю з днем народження какаду Помі Дора

Сем узяв ручку, хитро примружився й заходився розставляти розділові знаки...

А за тиждень надійшла відповідь:

Люба Доро! Ти так збентежила мене своїм листом! Невже моя поважна 85-річна подруга-тезка Саллі поїхала кататися на лижах у Куршавель?! І чому ти вирішила, що пан Джейкоб підробляє там інструктором? Йому ж далеко за сімдесят, та він і на лижах ніколи не стояв!

У нас зовсім не холодно, як ти вважаєш, а стоїть тепла осінь. Щоправда, ти її ніколи не любила, а тепер називаєш найкращою порою. Невже твої смаки так змінилися?

Доро, невже ти полетиш літаком?! Повірити не можу: ти ж так боїшся перельотів! Я тебе не впізнаю. І як же ти сама знайдеш дорогу до нашого нового помешкання? Ти ж тут ніколи не була!

Мені неприємно про це писати, люба, але як ти могла забути, що в нашій тітоньки день народження аж за три місяці? І чому ти так дивно підписала лист – Какаду Помідора? Ну, Помідора – це я ще розумію,

пам'ятаєш, ми так тебе піддражнювали в дитинстві: Дора-Помідора. А до чого тут Какаду? У чим річ, Доро? Саллі

А й справді, у чому річ? Що такого понароблював Семмі в бабусиному листі до Саллі, щоб це так її збентежило? Завдання квесту такі:

1. Розставте розділові знаки в листі спершу так, як це передбачала пані Доротея, а потім так, як це зробив її жартівник-онук. Змінювати й переставляти слова й літери в них не можна, дозволено лише позначити абзаци й великі букви на початку речень.

2. Спробуйте відповісти на всі запитання з листа-відповіді й з'ясувати причини непорозумінь. На снаги!

Відповіді:

Твестик «Хто є хто?»

Звичайно, оладки принесе дівчинка *Валерія*, адже саме її кликала бабуся, вживши ім'я в кличному відмінку (іменники I відміни м'якої групи в цій формі мають закінчення *-е, -є*: *Надіє, Маріє, пісне*). А компотом частуватиме подружку хлопчик *Валерій* (іменники II відміни м'якої групи в кличному відмінку набувають закінчення *-ю*: *Анатолію, серою, коню*).

Твест «У спортзал чи до лікаря?»

Непорозуміння в медичному кабінеті спричинила мовленнєва невправність: багатозначне дієслово *присідати* (*присісти*) в українській мові й справді має одне зі значень «*сідати ненадовго, на якийсь час*» («Словник української мови»). Але форма наказового способу «*Присядьте!*», скалькована з російськомовного «*Присаживайтесь!*», звучить як розпорядження виконати *присідання, присісти* — *згинаючи ноги в колінах, опуститися до землі*. В описаній мовленнєвій ситуації воно недоречне й може викликати лише сміх. А стареньку пацієнтку така пропозиція навіть налякала! Як же треба було сказати? Варіантів багато, наприклад: «*Сідайте, будь ласка*», «*Прошу сідати*» тощо.

Твест «Страшна помста... розділових знаків»

Друзі, ви, звичайно, здогадалися, що Семмі розставив розділові знаки й позначив великі літери на початку речень у листі зовсім не так, як хотілося його бабусі. Вона вочевидь передбачала такий варіант:

Мила місіс Саллі! Нарешті вирішила поїхати покататися на лижах. Моя рожсєва мрія – завітати до вас, посидіти з горнятком кави. В тій затишній кав'ярні пан Джейкоб все ще підробляє? На лижах взимку в Куришавелі, мабуть, дуже холодно й вітряно. У вас у Челсі як одягатися? Вже зимова погода чи ще осінь?

Моя люба! Пора вже по квитки, треба збиратися. На літак боюся, поїздом чи автобусом приїду 20-го сама. Знайду дороз Утітоньку, привітаю з днем народження какаду Помі. Дора

А Семмі зробив по-своєму:

Мила! Місіс Саллі нарешті вирішила поїхати покататися на лижах. Моя рожсєва мрія – завітати до вас, посидіти з горнятком кави в тій затишній кав'ярні. Пан Джейкоб все ще підробляє взимку на лижах в Куришавелі? Мабуть, дуже холодно й вітряно у вас у Челсі. Як одягатися? Вже зимова погода чи ще осінь — моя люба пора?

Вже по квитки треба збиратися – на літак. Боюся поїздом чи автобусом. Приїду 20-го, сама знайду дорОзу. Тітоньку привітаю з днем народження. Какаду Помідора.

Як бачимо, жодного слова в листі не змінено, лише трохи інакше розставлено розділові знаки. Але як змінився зміст послання й скільки непорозумінь виникло! Виявляється, знаки пунктуації, ці закорючки, рисочки й крапочки, якими ми останнім часом так часто нехтуємо не лише в приватному спілкуванні, особливо віртуальному, а й у цілком серйозних стилях, надають письмовому висловлюванню точності й завершеності. А в мовах, де порядок слів у реченні вільний (до них належить й українська), ще й дозволяють уникнути двозначності та різночитання, оскільки не лише

інтонаційно організують і граматично структурують текст, а й дозволяють у виразити смислові відтінки висловлювання.

Справедливості заради слід відзначити, що в цій епістолярній плутанині відіграли свою роль ще й омоформи *пора* (іменник) — *пора* (присудкове слово, вживається переважно з інфінітивом), омографи, які відрізняються лише наголосами (*дорОга* — *дорогА*), а також невідмінювані іменники *місіс*, *Саллі*, *какаду*, *Помі*, граматичні форми яких можна встановити лише в контексті.

Тож шануймо розділові знаки, ці маленькі, але такі необхідні покажчики на магістралях наших письмово викладених думок. А то можна й не туди заїхати!»